

Vladan Bajčeta

MALI LIRSKI VIDIKOVCI

(Dejan Aleksić: *Odavde se vidi*, Kulturni centar Novog Sada, Novi Sad, 2023)

Susret sa svakom novom knjigom Dejana Aleksića čitaocu zainteresovanom za savremenu srpsku poeziju prije svega ulije osjećanje sigurnosti. Hiperprodukcija domaćeg pjesništva, po prirodi stvari, otežava već po sebi uvijek manje ugodan prvi pristup bilo kakvoj novoj lektiri, pa je utoliko nasušnija potreba za postojanjem jednog takvog utočišta. Imati Aleksićeve zbirke pjesama u ruci i čitalački joj se posvetiti znači stupiti na čvrsto tle poetski raskošnog *pejzaža*, u kojem vladaju poredak i harmonija. Sam naslov najnovije, dvanaeste Aleksićeve pjesničke knjige – *Odavde se vidi* – osnažuje prethodnu metaforu, a autorova posveta na primjerku pročitanoj pred nastanak ovog teksta je dodatno opravdava: pjesnik je, darujući ih, označio pjesme iz ove zbirke sintagmom *mali lirski vidikovci*. Sa njih se vide predjeli o čijoj će ljepoti u nastavku biti riječ.

Aleksićeve knjige u prvom redu odlikuje umjetnički skrupulozna organizacija, u kojoj pjesme nisu tek pribrane jedna uz drugu kao dnevnik lirskih epifanija, bez jasno vidljivog reda i smisla. Svi odjeljci ove, kao i prethodnih pjesnikovih zbirki, čvrsto su strukturirani u vidu ciklusa ili nizova, koji, takoreći, poetski klasifikuju umjetnikov život, odnosno njegovu potrebu za pjevanjem. A te dvije stvari su kod Aleksića u nerazdjeljivom organskom jedinstvu: čini se da ne postoji trenutak njegovog života koji se ne nastoji pjesnički osmisliti – da nema nijedne životne datosti koja se ne može preobratiti u pjesmu. I to je možda najpouzdaniji pokazatelj lirske autentičnosti: svaki pjesnik je uvjeren upravo u takvu panpoetičku nadmoć, ali je vrlo mali procenat njih, kojima Aleksić bespogovorno pripada, sposoban da na uzvišen stvaralački način pretvori svakodnevicu, koju često nepravedno nazivamo banalnom, u čistu poetsku materiju.

Prvi odjeljak pod naslovom „Autoportreti” indikativan je u naznačenom smislu. Bilo da je riječ o „Autoportretu sa napola rešenom ukrštenicom”, u kojem je „Svet nasumično obnovljen iz haosa / Jezičke uslovnosti u nedeljno jutro / Kad vreme nakratko ode po nova zaduženja”; ili „Autoportretu sa vrećom koja bi nešto da kaže”, u kojem je i silazak u podrum orfičko iskustvo: „Mada je stepenište strmo / I iznosim kisele krastavce, / Osvrnem se ka njoj svaki put / Na povratku u svetlo”, tu se uvijek *trivijalnosti* svagdašnjeg života uzvisuju na pomenute *lirske vidikovce*, sa kojih se one ukazuju u *pravom* svjetlu. I već tu se čitalac uspinje na vjerovatno najviši vrh ove knjige, susrećući jedno od Aleksićevih antologijskih ostvarenja. To je „Autoportret sa sopstvenom senkom”:

*Jedina moja senko, pružena preko
Šetališta, s glavom na pragu
Zatvorene radnje za opravku satova,
Imam toliko toga da ti ispričam
Ali veče lagano dolazi i vreme je da legneš u mene.*

Svega pet stihova sa toliko smisaone punoće u svedenoj, sublimnoj ljepoti poetski nenametljivog jezika. Pjesnik s tihom ironijom gotovo romantičarski invocira svoju sjenku, koja se neoprezno pružila preko praga kao kakve metafizičke giljotine: to su vrata radnje za opravku satova, tamo, dakle, gdje je vrijeme stalo – ili se *pokvarilo* – mada sa ove strane ono i dalje teče. O tome svjedoči dolazak noći koja sve uokolo pretvara u sjenku, kada pjesnik postaje nemoćan da tamnoj strani svoga bića izgovori sve ono što joj želi reći. Ima nečeg uzvišeno poetski mističnog u završnom obraćanju sopstvenoj silueti: „Ali veče lagano dolazi i vreme je da legneš u mene.” To je arhetipska slika vječne podvojenosti egzistencijalnog i stvaralačkog bića, za koje je već rečeno da kod Aleksića žive u najprisnijoj slozi. Dubinska privlačnost pjesme pripada unutrašnjoj dvojnosti njene atmosfere: prigušeno tamnijim vibracijama i istom takvom ozarenošću iznenadnog časa produbljenog samoposmatranja.

Izražena lirska introspekcija u načelu karakteriše najnoviju Aleksićevu poeziju. To je posebna vrsta samosagledavanja, koje se fokusira na sopstvenu subjektivnost sa sviješću o njenom stvaralačkom identitetu. Naslov drugog odjeljka „Lirsko ja bunca u groznici” rječito svjedoči o takvoj poziciji, gdje se kao reprezentativne izdvajaju pjesme „Reči ne spavaju”, „Razgovor sa majstorom lirike”, ili „Proba”. Šta znači biti pjesnik, kakav je njegov odnos prema svijetu i jeziku, i svijeta i jezika prema njemu, neka su od pitanja koja Aleksić lirski kreativno promišlja u navedenim pjesmama. Jezik je u ovoj poeziji personifikovan, a riječi su gotovo živa bića s kojima pjesnik dijeli svoje postojanje: „Reči ne spavaju / Samo ponekad zažmure / Da se prisete sebe / Pre prvih jezika” („Reči ne spavaju”); „Pozvao sam veliki broj reči / Istrošenu glumačku trupu / U teatar svoje lirike” („Proba”). Aleksić se sve češće od supstancijalnosti svijeta pomjera ka elementarnosti pjevanja: ka osnovnim sastojcima poezije, propitujući na prikazan način njihov smisao i svrhu.

To dolazi do najpotpunijeg izraza u trećem ciklusu pod nazivom „Lirikostáze”, sačinjenom od trinaest varijacija na naslovom naznačenu temu. Meta-poetski karakter ovih pjesama uglavnom nije do kraja ekspliciran, što ih čini lirskim medaljonima zgusnute poetske energije, u svega dva katrena po pjesmi. Pjesnik će se u njima zapitati: „Oduvek živim od pitanja. / Šta su odgovori nego varvarska horda / Nasrnula na moja dobra?” („Lirikostáza III”); ili izraziti neobičnu čežnju: „Priželjkujem da sam arheolog naivac / Koji polazi u berbu šumskih / Jagoda, ali uvek pronađe Troju” („Lirikostáza IV”); a na kraju se zamisliti i nad samom svrhovitošću svog umjetničkog napora: „Dočekujem zrele godine kao trgovac / Na rasprodaji alegorija, zaglavljene / Između grma što govori i vetrovih truba” („Lirikostáza V”). Pored diskretne literarne aluzivnosti, oličene ovde u antičkim i biblijskim motivima, kojima Aleksić nikada ne maše kao zastavicom svog obrazovanja poput tolikih savremenih pjesnika, u „Lirikostázama” se očituje predočena organska srastlost poezije i života, neprekinuta u snu kao i na javi:

*Glagoli krenuli u zavičaj, duga kolona,
Kao u praznično jutro, među divljim
Brđima gde sova najavljuje kraj gramatike.
Onda – da se oprastamo, kažu glagoli.*

*Nije im svejedno, grle se u suzama,
Ležu u kovčege svojih infinitiva.
Eto, to sam sanjao, kažem tek probuđenoj
Ženi koja se proteže u svom malom biti.*

Zbirka *Odavde se vidi*, kako je to kod Aleksića uvijek slučaj, nije svodiva na jedan aspekt autorovog pjevanja. On se kreće u raznim pravcima, mada se ponekad izdvoji osnovna dominantna, kako se to u prethodnim primjerima očitivalo. Međutim, tu ima drugih i drugačijih tematskih usmjerenja i lirskih registara, koji po ko zna koji put dokazuju suverenost Aleksićevog poetskog glasa. Virtuoz u svom pjesničkom idiomu, kroz koji se kreće sa vanrednom lakoćom i skokovitošću, nižući slike sa rijetkim osjećanjem za otkrivanje lijepog u običnom, Aleksić ponekad zgusne izraz do te mjere, napne ga gotovo nadrealističkom asocijativnošću, tako da čitalac zažali što u klasično smirenom tonu zbirke ne naiđe na više sličnih mjesta poput završetka pjesme „Tako” iz četvrtog kruga naslovljenog „Ako bih...”:

*Šta da radimo ti i ja
Između biologije i smeha za narodnu upotrebu
Tužni usmeni život zagledan
U daleke plemenske vatre*

*Dug put do znanja da voda grli a plamen liže
Veleumlje i popevke u krčmi na kraju vasiona
Eto to je naše poslanje
Nemir s koga otpadaju ljuspice sjaja.*

Kao najveći pjesnik za djecu u svojoj generaciji, Dejan Aleksić ne bi bio to što jeste da i u svojoj poeziji „za odrasle” ne provuče nit djetinjstva kao nezaobilaznu lirsku temu. Spuštajući se do podzemnih slojeva vlastite egzistencije, iznio je na vidjelo dana neke od ljepših pjesama zbirke, u nesvakidašnjoj poetskoj alegoriji čovjekove ontičke ukorijenjenosti u najmlađoj životnoj dobi. Pretposljednja pjesma iz petog kruga „Vreme povereno vetru i zvezdama”, nasloveljena kao „Intimni Eldorado”, uzorna je u tom smislu, ali i u pogledu autorovog prosedea na nivou čitave knjige:

*U izvesnim godinama čovek shvati
Da je detinjstvo rudnik oko kojeg dani
Zrelog života osnivaju čitave kolonije.
Greju se svojom groznicom kao bezubi
Lovci na zlato, tiho večeraju uz vatru.
Iznenada neki od njih razglasi
Da je duboko u oknu nanjušio*

*Plemeniti grumen, i legenda o tome
Ode daleko, na drugi kraj vremena.
Toliko proroka, secikesa i noćnih dama
Netom okupljenih na mestu gde se ukrštaju
Istorija i snovi.
A nigde zlata.*

Kuda god se pjesnički zaputi, bilo da se ogleda u dubini sopstvene unutrašnjosti, bilo da preispituje smisao pjesničkog pozvanja, bilo da do raspusnosti razigrava svoje jezičke sposobnosti pred vječitim tajnama univerzuma ili da se pita o osnovama čovjekovog postojanja na zemlji, Aleksić uvijek izlazi na čistinu pjesničkog izraza, sa kojeg puca pogled na sve strane od kojih se ka njemu zaputio. Otuda su i *mali lirski proplanci* bili sasvim tačan (intimni, rukom ispisan) podnaslov ove zbirke, koliko je to i njen sam naslov – *Odavde se vidi*. Čitati Aleksićevu poeziju znači vidjeti *ovaj* svijet pročišćenijim pogledom, a ponekad u njemu nazrijeti i djelić *onog* svijeta, za koji se s razlogom – uvjeravaju nas iznova najbolji pjesnici – vjeruje da se tajanstveno nagovještava u ljepoti.